

RIZA TEVFİK VE ÇOCUK EDEBİYATI ÜZERİNE İKİ MAKALESİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR
Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü

ÖZET

Sözlü ürünlerden yazılı döneme çocuk hep edebiyatın konusu olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Bu e J.J.Rousseau'ya dayanan, sadece çocuğa yönelik ürünler, 19.yüzyıldan itibaren bizde de görülmeye başlar. 1869 da Mümeyyiz ile başlayan çocuk dergiciliği ve dergileri çocuklara yönelik ilk eserlerin de görüldüğü mekânlar olmuştur.

Edebiyatımızda, çok değişik alanlarda yazmış olduğu yazılarla tanınan Filozof Rıza Tevfik'in, çocuk edebiyatı ve çocuk edebiyatı öğretimi konusunda da yazılar yazmış olduğu yakın zamana kadar bilinmiyordu. Bu yazımızda, yazarın, Çocuk Dünyası ve Talebe Defteri'nin sayfaları arasında unutulup kalan makalelerini, bu makalelerde söz konusu edilen çocuk edebiyatı öğretimi ile ilgili görüşlerini ve tercüme edilecek metinlerle ilgili yapmış olduğu önerileri ortaya çıkarmayı amaçladık.

Bu makalelerden anlaşıldığına göre Rıza Tevfik, tıp, felsefe, şiir, edebiyat ve tenkit gibi konuların dışında, çocuk edebiyatı konusunda da isabetli ve faydalı fikirler ileri sürmesini bilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rıza Tevfik, Filozof, Çocuk Edebiyatı, Çocuk Dergiciliği

ABSTRACT

From the very beginning until today children have been the subject of literature and will continue to be so. This fact is valid not only for world literature but also valid for our literature as well. This is due to the fact that children are beings which can not be neglected.

The stories intended for only children which based on "Aesop fairy tales and J. J. Rousseau in the west, also appeared in our literature as of the 19th century. In 1869, children's magazines called Mümeyyiz started to be published and these media was the first to contain only children oriented stories.

Recently it became clear that philosopher Rıza Tevfik had already written about Children's Literature and the Teaching of Children's Literature along with his articles on various subjects. This text focuses on two forgotten articles of Rıza Tevfik's *Child's World* and *Student's Notebook*, and aims to reveal his opinions on children's literature and his suggestions on the texts to be translated.

As it is understood from these articles, apart from areas such as medicine, philosophy, poetry, literature and critics, Rıza Tevfik succeeded in proposing his well thought of and beneficial ideas on children's literature as well.

Key Words : Rıza Tevfik, Phylsofia, Child Literature, Child Periodical

GİRİŞ

Çocuk Edebiyatı şüphesiz, edebî eserin çocuğa dönük yüzüdür. Bu bakımdan edebiyatla uğraşanlar, edebî eserlerin bu imkânından her fırsatta faydalanmışlardır. Türk Edebiyatı Tarihinde - sözlü ürünlerden yazılı eserlere kadar - çocuk asla ihmâl edilmemiştir. Destan, ninni, mani ve türkülerimizden; atasözleri ve manilerimize, oradan şiir, hikâye, roman ve tiyatroya kadar bütün tür ve şekillerde, çocuğun dünyasına yönelik sayısız eserle karşı karşıyayız.

Tanzimat'la birlikte, **batıya yönelen edebiyatımızla** birlikte, edebiyatın diğer türlerinde olduğu gibi, çocuklara ve gençlere yönelik eserlerde de bu yönelişin tesirleri görülmeye başlanmıştır. Özellikle, Batı'da bizden yaklaşık bir asır önce başlayan çocuklara yönelik periyodiklerin benzerleri, 1869'dan itibaren bizde de yayınlanır. Genel olarak edebiyat dergiciliğinin hızla gelişmeye başladığı bu yıllarda, ilk çocuk dergisi Mümeyyiz ile ilk kadın dergisi Terakki'nin aynı yılda (1869) yayınlanmış olması güzel bir tesadüf olmuştur. (Okay, 1999; 16)

Buna rağmen, daha sonra Çocuk ve Gençlik edebiyatı ile ilgili yapılan çalışmalarda, her nedense eski harfli bu döneme yeterli ilgi gösterilmiş değildir. Bu konu ile ilgili, zaman zaman kısa ve yetersiz, bazen de yanlış atıflarda bulunulmuş, akademik çalışmalar da çok sınırlı sayıda kalmıştır. (Okay, 1999; 24-28) Çocuk edebiyatı üzerine yapılan iki önemli bibliyografya denemesine bakıldığında eski harfli çocuk dergileri üzerine yapılmış lisans ve yüksek lisans çalışmalarının bir – ikiyi geçmediği görülmektedir. (Gürel-Şimşek, 2005) Uzun bir süre, özellikle eski harfli çocuk dergileri araştırmacıların ilgisini çekmemiş, dolayısı ile bu dergiler içerisindeki zengin malzeme ve birikim gözlerden uzak kalmıştır. Fakat son zamanlarda özellikle eski harfli çocuk dergilerine yönelik indeks ve seçme metinler veya Açıklamalı İndeks çalışmalarının yüksek lisans tezi olarak hazırlanmakta olduğunu görüp sevinçle karşılıyoruz.

1913 yılı, Çocuk Edebiyatı açısından büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü bu yıl içerisinde dokuz, dergi birden çıkarılmış ve Çocuk Edebiyatına önemli katkılarda bulunulmuştur. Bu yıl çıkan çocuk dergilerinden olan "Çocuk Dünyası" dergisinin tamamı üzerine yapmakta olduğumuz ve bitmek üzere olan, bugünkü harflere aktarma çalışması bize göstermiştir ki, teknik anlamda, bugünkü çocuk dergiciliğinin temelleri o yıllarda atılmıştır.

RIZA TEVFİK VE ÇOCUK EDEBİYATI

Bu yazımızın konusu, gene aynı yıl çıkmaya başlayan iki dergi – Talebe Defteri 1913 ve Çocuk Dünyası 1913 – içinde unutulup kalmış olan, Rıza Tevfik'e ait ve Çocuk Edebiyatı ile ilgili iki makaledir. Özellikle, şiirden felsefeye, tasavvuftan folklorla, edebiyattan sosyolojiye kadar geniş bir alandaki sanat ve estetikle ilgili yazıları ile tanınan Feylesof Rıza Tevfik'in Çocuk Edebiyatına da yabancı kalmadığını görüyoruz. Fakat ne yazık ki o dönemin çocuk edebiyatı konusunda yazı yazarları arasında onun adına pek rastlayamıyoruz. Rıza Tevfik'in, her konuda

yazı yazıp döneminde önemli görüşler ileri sürdüğü ve makaleler yazdığı bilinmektedir. Hatta o kadar çok ve hızlı yazmıştır ki bir ara matbaaların yazılarını neşretmede yavaş kaldıklarından şikâyetçi bile olmuştur. (Ünaydın, 1985; 128) Ve bu makalelerinin bir kısmı da kitap haline getirilmiştir. (Uçman, 2000)

Talebe Defteri

Rıza Tevfik, söz konusu makalelerinin ilkinin Talebe Defteri'nde, -16. ve 17.sayıtlarda iki bölüm halinde - yayımlamıştır. (Böflükbaşı, 1329-[1913]) 17. sayıda, yazarın klâsik fotoğraflarından birine de yer verilmiştir. Yazar, makalesinin girişinde, bu yazıyı Talebe Defteri'ni çıkaranların isteği üzerine kaleme aldığını ifade eder. Yazısında, derginin amacını; “iyi talebe yetiştirmek” olarak tespit eden Rıza Tevfik, bunun yolunu da şöyle gösterir:

- Talebe hayatını lâıykı ile anlamak,
- Onların ihtiyaçlarını ve ihtirâsâtını bilmek,
- İcâbat-ı tabiiyyeyi, eğitimin emrinde en kuvvetli yardımcı olarak kabul etmek.

Yazar, yaşlı ve ağır başlı insanların, kendilerini gençlerin yerine koyarak onlar gibi düşünüp hissedebilmelerinin zorluğunu kabul ederek, çocuk eğitiminde “empati”nin önemine dikkat çekmektedir. Ona göre, müsabaka hissini arttıran oyunların felsefesi, gençlere “fedakârlık duygusu” kazandırmaktır.

Beden eğitiminin de önemini vurgulayan yazar bu konuda da bir yanlış anlamaya meydan vermemek için, “Fakat yalnız vücut kuvveti ile bahtiyarlık - bu asırda - çok bir şey değildir. Hamallar da bu kadar ve bu ma'nâda bahtiyar olabilirler.” der. Ve ona göre bu felsefe de kitaplardan çok meydan yerlerinde öğrenilir.

Rıza Tevfik'in bu yazısında, eğitim açısından önem verdiği bir başka unsur da “tabiatı lâıykıyla müşâhede edebilmek” tir. Bakmak ve görmek arasındaki farka dikkat çeken yazar, asrın “müşâhede asrı” olduğunu ve Arşimet, Galile, Newton, Faraday ve Darwin gibi dahilerin de en büyük vasıflarının bu olduğunu söyler. İlim, yalnız kitapta değil tabiattadır, zaten ona göre asıl kitap tabiattır. Önemli olan da tabiat kitabını öğrenmektir. Ayrıca, insan için “mümkün olan kehânet”in ancak, “doğru dürüst bir müşâhede” ile yani ilimle gerçekleşebileceğini savunur. Çünkü, kitaplar ilimden sonradır.

İlk yazının sonlarında, ısrarla vurgulanan bir başka kavram “terbiye-i zihniye” dir. “Gençliğin müccerridâne istidadı pek azdır. (Ne yapalım?..Henüz kitap yazılmadı, basılmadı!) da demeyiniz. Tabiatın güzel, ondan mufassal, ondan mübeccel kitap var mı ki istiyorsunuz. Onu okumayı öğreniniz ve öğretiniz.” diyen yazar, bu konuya da, “Terbiye namına talebeyi koyun gibi gütmek lazım geldiğine dair beni ikna etmek mümkün olsa bile yine sözümde ısrar ederek der idim ki : Herhalde tabiatın sahâra (kırlar, çöller, sahralar) vadisinde güdünüz. Bari hava alırlar ve âsâr-ı hilkatî bizzat müşâhede ederler ki herhalde rutubetli yerlerde basma kitap okuyup gevş

getirmekten iyidir. İşte terbiye-i zihniye için hülâsaten fikrim budur; ve her zaman bu idi.” cümleleri ile son verir.

17.sayıda devam edilen yazıda, bu defa gündeme getirilen kavram “terbiye-i ahlâkiye” dir. Bunu da sözle ve nasihatle elde edilebilecek bir nimet olarak görmeyen Rıza Tevfik, terbiye-i ahlâkiyenin, “asırlarca süren huzur, vicdân ve sulh-ı içtimâinin mizac-ı şahsî ve millîde tecelli eden” bir bereket olduğunu ifade eder. Ahlâkî terbiye için sağlam bir zemin olarak ise; “...kin, intikam öğretmeyiniz. Bir ecnebi düşman için olsa bile esâsen kin müstahsen bir şey değildir. Sâniyen, İnstinetif, yani sevk-i tabî kabilinden bir histir. Onu öğretmeye hacet yoktur.” demektedir. Rıza Tevfik'in inancına göre, ahlâkî faziletin esası, “hemcinsine muhabbet ve hukukuna riâyet” tir. Yazar bu konuda bir istisnadan bahseder. Viktor Hugo'nun Lejur Bântâl daki “Rum Çocuğu” isimli meşhur şiirine benzettiği, Emin Bülent Serdaroğlu'nun “Kin” şiirini başarılı bulduğunu da ifade eder. Örnek olması açısından bu şiiri aşağıya almakta fayda görüyoruz:

KİN

- Girit Müslümanlarına -

Göster semâ-yı mağribe yüksel de alını,
Dök kalb-i sâf-ı millete feyz-i beyânını...
Al bayrağınla çık yürü, sağken zafer-nümâ
Bir gün şehîd olunca da olsun kefen sana...

*
Ey makber-i muazzam-ı ecdâdı titreten
Düşman sedâsı, sus, yine yükselme gölgeden.
Düşman! Hilâl-i râyet-i İslâma hürmet et!
Toplar boğaç hitâbını dağlarda âkabet.

*
Dağlar lisana gelse de anlatsa hepsini;
Binlerce can dirilse de anlatsa geçmişi;
Garbin cebîn-i zalimi afv etmedim seni...
Türk'üm ve düşmanın sana, kalsam da bir kişi!

*
Ben şûre-zârı kalbimi künimle süslerim,
Kalbimde bir silâh ile ferdâyı beklerim.
Kalbimde müsterih uyu ey nâm-dâr atam,
Evlâdının bugünkü adı sâde intikam!

Emin Bülent Serdaroğlu

Rıza Tevfik, bu yazısında Talebe Defteri'ni genel olarak başarılı bulur; Fakat, Çocuk Dünyası'nı diğer çocuk mecmualarından üstün bulduğunu da söylemekten geri durmaz. Sebebini de şöyle açıklar: “Çocuk Dünyası muharrirleri içinde bilhassa iki kişi var ki çocukluğun ruhunu, lisan-ı hissiyatını iyi biliyor. Gök Alp'm yazmış olduğu Ala Geyik masalı büyük bir eser-i ma'rifet nûmûnesidir. Bence ve sairlerince makbul olsun olmasın bir (ideal) telkin etmek için yazılmış olan bu eser lisanı, tavrı, edâsı i'tibârıyla küçük çocukların hayalini, hissinin okşayacak ve zihin ve vicdanında

izler bırakacak kadar iyi yazılmıştır, ben bile memnûnen okudum.” Yazar bu tür mecmuaların sayılarının artmasını temenni ederek yazısını bitirir.

Çocuk Dünyası

Rıza Tevfik’in ikinci yazısı Çocuk Dünyası dergisinin 30 Kânun-ı sâni 1329 tarih ve 47. sayısında yer almıştır. Ayrıca, Çocuk Dünyası dergisinin bu sayısında, Maarif-i Umûmiye Nezareti tarafından derginin “mekâtib-i rüştiye ve ibtidaiyelere tavsiye” edildiği duyurulmuştur. Çocuk Edebiyatı ile ilgili çalışmalarını takdir ve teşvik eden Maarif Nazırı ise Şükrü Bey’dir. Bu durumun dergi için büyük bir gurur kaynağı olduğu - çerçeve içinde - vurgulandıktan sonra, Çocuk Edebiyatı ile de ilgili olmak üzere şu değerlendirmelere yer verilmiştir:

“Küçükler, gelecek zamanın büyükleridir. Onun için küçükler, ne derece iyi terbiye, iyi tahsil görürlerse büyüdükleri zaman memleketlerine o kadar iyi hizmet ederler . Çocukların birinci derecede terbiye yurtları, kendi evleridir. Biraz büyüdükten sonra mektebe giderler. Fakat mektepteki ders kitapları onların tahsil ve terbiyeye ihtiyaçlarını tamamlayamaz. Onların birde “Çocuk edebiyatı” vardır.

Medenî memleketlerde bu “Çocuk edebiyatı” pek ziyade mühim ve kıymetli bir yer tutar, bu sebepten ayrı ve büyük bir dünyadır. O dünyada, yüz binlerce sayı çıkaran gazetelerden tutunuz da tanesi yüz, iki yüz kuruş olan yaldızlı ciltli binlerce resimli kitaplar vardır. Memleketin büyük âlimleri, şairler, ressamı, çocuklara faydalı bir eser veya bir kitap yazmak için birbirleriyle müsabaka ederler. Çünkü bu zatlar pek iyi bilirler ki çocuk dünyası çok mahsul verebilecek taze ve kuvvetli bir tarladır.

Maarif Nazırı Şükrü Bey Efendi Hazretleri

Sonra Maarif Nezaretleri, akademiler vesaire ilmi cemiyetler ve yevmi gazeteler, bu “Çocuk edebiyatını” candan himaye ederler. Çocuklara ait bir kitap çıktı mı, Maarif Nezaretlerinde bir komisyon bunu okur, tetkik eder, çocuklar için faydalıysa derhal “mektep kitaphanelerine takdir ile kabul olunmuştur” diye mekteplere yazar, gazetelere ilanlar verir. Akademiler ise takdimname yahut madalya verirler, velhasıl çocuk edebiyatını bütün kuvvetleriyle himaye ederler. Muallimler böyle, tavsiye olunmuş, takdir ve madalya kazanmış bir kitabı çocuklarına okutmak için her fırsattan istifadeye çalışırlar. Bizim memleketimizde çocuk edebiyatı namına, bir sene evveline gelinceye kadar hemen hiçbir şey yoktu. Biz, kendi talebelerimize, küçük kardeş ve akrabalarımıza Ali Ulvi Bey’in “Çocuklarımıza Neşideler”i ile İbrahim Alaaddin Bey’in “Çocuk Şiirleri” nden başka bir kitap bulup veremiyorduk.” (Çocuk Dünyası, 1329, 2) Bu girişten sonra Rıza Tevfik’in mektubuna yer verilmiştir.

“Çocuk Dünyası Müdürü Beyefendiye” hitabı ile başlayan yazısında Rıza Tevfik günümüz medeniyet anlayışında gazeteciliğin, özellikle “ terbiye-i içtimâiyeye” diğer hususlardan daha fazla etki ettiğini vurgular. Bunun gerçekleşebilmesi için de her gazetenin hitap ettiği kitlenin mizacına, doğru ve gerçek menfaatlerine uygun bir yayın politikası takip etmesi gerektiğinden önemle bahseden yazar, “Bir gazetenin muvaffakiyeti de bu marifette izhar edebildiği kabiliyet nispetindedir. İşte bu nokta-i nazardan gazeteleri ve gazeteciliği telakki edince Çocuk Dünyası’nı memleketimizde bütün gazetelere faik buluyorum ve bunun için de bu mecmua-yı nafiâyı idare edenleri tebrik ediyorum.” der. Yukarıda, Talebe Defteri dergisinde yer alan makalesinde de yazarın bu görüşü ifade ettiğini görmüştük. Yazının devamında Rıza Tevfik, “Çocuk Dünyası’nı niçin takdir ediyorum?” sorusunun cevabını açıklar.

Makalenin sonunda çeviri eserlere dikkat çeken yazar, dergiyi çıkaranlara bazı önerilerde bulunur. Bu öneriler gerçekten dikkat çekicidir. Çünkü Çocuk Dünyası dergisi daha ilk sayısında yazılan baş makalede, “Çocuk edebiyatı, çocuk malumatı derin bir boşluk içindedir” gerçeği vurgulandıktan sonra, “ Avrupa’da çocukları esastan mütâlaaya alıştırmak, fikirlerini terbiye etmek için en ziyade efsane (fabl) lerden, masallardan istifade ediyorlar” (Çocuk Dünyası 2, 2) denilerek, batıda yapılanların örnek alındığı ifade edilir. Daha sonra, “Alman, Fransız, İngiliz ve Rus Çocuk Edebiyatına ait eserlerden istifade” edileceği ilân edilir. Çocuk Dünyası dergisinin çeviri eserler açısından diğer dergilerden daha zengin bir eser kadrosuna sahip olduğu ortadadır. Fakat daha kaliteli eserleri çevirmek ve yayımlamak hususunda Rıza Tevfik’in teklif ettiği eser, Charles Kingsley’nin Water Babies (Su Bebekleri), çok isabetli bir tercihtir. Çünkü bu eser bugün bile halâ yayımlanmakta ve okunmaktadır.

Çocuk Edebiyatı alanında yapılmakta olan çalışmalara katkıda bulunmak ve yazıldıktan sonra, dergi sayfaları arasında unutulmaya terk edilmiş bu kıymetli yazıları gün yüzüne çıkarmak amacıyla kaleme alınan bu yazımızda, sözü daha fazla uzatmadan, sizleri makalelerle baş başa bırakıyoruz.

TALEBE DEFTERİ

Rıza Tevfik'in Mektubu - I

Muhterem Efendim,

Talebe Defteri'nin bir iki nüshasını gözden geçirmiş ve alâkadar olanlara şifâhen ve fakat muhtasaran bazı fikirler beyan etmiştim. Bu hususta re'y-i âcizânemi sormuş olduğunuz için şu mektup ile defteriniz hakkında düşündüklerimi daha topluca arz etmek istiyorum. Evvela hiç şüphem yoktur ki en mühim ve birinci maksadınız iyi talebe yetiştirmektir. Lâkin yine hiç şüphem yoktur ki bu maksada erebilmek için talebe hayatını lâıyığı ile anlamak, ihtiyâcâtını, ihtirâsâtını bilmek ve icâbat-ı tabiiyyeye tevfik hareket mecburiyetini unutmuyarak kuvâ-yı tabiiyyeyi emr-i terbiyede (en muktedir muavin) ittihaz eylemek en büyük şart ve en büyük marifettir. Hepimiz genç olmuş ve pek çoğumuz talebelik hayatını yaşamış bulunuyoruz halde, gariptir ki hakkı ile gençlik ve talebelik hayatının tabii ihtiyâcâtını meşru arzularını düşünemiyoruz; o çağ geçtikten sonra tekrar o devri yaşayabilmek ve o çağa mahsus olan hevesât, niyyât, ihtirâsat ile yaşayabilmek mümkün olmuyor da galiba onun için düşünemiyoruz. Yaşlı ve ağırbaşlı adamların kendilerini gençler yerine koyup da öyle düşünmesi, işlemesi, öyle hissetmesi ne kadar güç ve hatta gülünç bir şeydir! Bir mühim sebep de bu güçlüktür sanırım.

Hatta şayan-ı dikkat bir meseledir : Büyük, yani yaşlı adamlar arasında çocukların zevk-i mahsûsunu bilen, onları lisan-ı hissinden anlayan, onlarla dost ve arkadaş olabilen adamlar enderdir. Onun içindir ki iyi ve amelî bir mürebbî olmak, çocukların hoşuna gidebilecek bir oyuncuğu keşfedebilmek, yahut ziyâdesiyle hoş ve dâî-i merak bir masal söyleyebilmek adeta artistlik mertebesinde bir istidâda mütevakkıftır. İlmin, hulûs-ı niyetin burada rolü üçüncü derecede kalır.

Binaenaleyh en büyük mesele büyüklüğün tecrübesini, bilgisini, çocukluğun zevkine, tabiatına; gençliğin arzu ve hevesat-ı tabiiyye ve meşruasına hâdim edebilmektir.

İşe bu prensibi esas ittihaz ederek fikr-i acizânemi, [müsellemler olan maksat] ın rüçûh-ı muhtelifesine göre - muhtasaran - arz edeceğim.

Müsellemler olan maksat, bu memleketi - olanca haysiyet-i manâsıyla - yaşatabilecek birçok adam yetiştirmektir ve bu adamların gençlik çağını, talebe olarak geçirip maksadı temine hadim bir terbiye-i mahsûsa ile (hazırlanmış) bulunmaları efdaldır. Evvela terbiye-i bedeniye terviç edilmeli ve bunun eşkâli gençlik çağının tabii olan hevayicine, levazımına göre tayin ve kabul olunmalıdır. Müsabaka hissini, haysiyet ve mesuliyet endişesini tevlid ve tenmiye eden, teşebbüs husûsunda cesaret veren (serbest oyunlar), münferiden yapılan mihanikî hareketlere her vecihle faiktir; husûsî oyunlarda hissiyat, bir mühim amil olarak rol oynar. Ve oyunla münasebeti yokmuş gibi görünen birçok hissiyatı daha uyandırır ve tenmiye eder.

Şiddetli bir top oyununda, mensup olduğu tarafın kal'asını müdâfaa etmek için haysiyetini, benliğini rehin koymuş olan bir genç, kolunu bacağına kırdırmaktan çekinmez. Böyle âdî ve hadd-i zâtında ehemmiyetsiz bir maksad uğruna kolunu bacağına feda etmeye hazırlanmış ve alışmış olan bir çocuk - yarın sırası gelince - daha büyük, daha ciddî ve mukaddes bir maksad uğruna kellesini feda etmekten çekinmez. Asker ise, saff-ı harbi bırakıp da kaçmaz. Me'bus veya hakim ise aynı haysiyetle hakkı müdâfaa eder, başka şey düşünmez. Düşünülecek şeyler varsa bu mühim vazifesini yaptuktan sonra düşünür.

Müsabaka hissini tenmiye eden oyunların felsefesi budur. Bu felsefe dahi kitaplardan ziyade meydan yerlerinde öğrenilir. İtiraf etmeliyim ki gençleri terbiye etmek emr-i mühiminde en ziyade bu hususda muvaffakiyet görebildim. Terbiye-i cesimânîyede, hele oyun kısmında iyi başlanılmıştır.

Bu terbiye böyle gider ve gittikçe icâbına göre islah ve ta'mim olunursa bizi istihlaf edecek olan (batn-ı osmânî) bizden dinç, bizden dilber ve bizden nikbin, bizden temiz ve bizden şen ve şatır olur. Bu bir büyük bahtiyarlıktır.

Fakat yalnız vücut kuvveti ile bahtiyarlık - bu asırda - çok bir şey değildir. Hamallar da bu kadar ve bu ma'nâda bahtiyar olabilirler. Medenî bir hayatın ekser levâzımını türlü türlü ihtiyâcâtını te'min ve birçok arzularını ma'nevî ihtiyâcâtını teşfiye edebilmek için hazâne-i tabiatan, hatta kuvva-yı meknûze-i cemâttan istifade yolunu öğrenmeli; (kazanabilmek) isti'dâdını, henüz genç iken kazanabilmelidir. Vakia bu, yalnız sıhhat ile ilm ile olmaz; büsbütün başka kabiliyetler de lazımdır. Lâkin unutmamalı ki o kabiliyetlerle beraber sıhhat kadar ilmin de bunda hizmeti ve dahli vardır. Onun için terbiye-i fikriye ve ilmiye (hayatta muvaffakiyet) şartlarının en mühimlerinden biridir.

Bu emniyenin te'min-i husûlü uğruna " Talebe Defteri " nin gayretini himmetini görüyorum ve gözden geçirdiğim bir iki makaleyi de takdir etmek istiyorum çünkü o bir iki sahifede terbiye-i fikriyeden maksud olan gayeye (usulen muvaffakiyet) hissettim. Filhakika bu terbiyede en mühim şey tabiatı layıkıyla (müşâhade edebilmek- observer) ma'rifetini talebeye öğretebilmektir. Unutmamalıdır ki bakmak, görmek demek değildir; sathî olarak görmek dahi - fennî ma'nasıyla - bir hadiseyi müşâhade etmek demek değildir. Mütemediyen ve mütevelliyen seyyal olan daima akıp giden hadisat-ı tabiiyyeyi müşâhade edebilmek gibi güç bir muvaffakiyet yoktur. Bugün medeniyet-i fikriye nokta-i nazarından asrımıza (müşâhade devri) deniliyor; müşâhade devr-i hazır irfanının saffet-i mütemâyizesi olarak telakkî ediliyor. Filhakika bütün keşfiyat-ı fenniye - çalkanıp giden şu deryayı havadiste - doğru ve layıkıyla müşâhade olunmuş revabit-ı daime ve neseb-i sabiteye müncer olur. " Arşimed, Galile, Elhazan, Newton, Faradey, Darwin ve emsali gibi büyük dahiler de en ziyade bariz olan kudret, bu nüfûz-ı nazardır; bu müşâhade kabiliyetidir. Bu kabiliyet mâ-fevkalbeşer bir kudret değildir, bilâkis herkeste az çok vardır; asıl onu terbiye ve tenmiye etmelidir. İlmin keşf-i hakâyıkda rehberi odur. Hem ilim yalnız kitapta değil, asıl kitap tabiatıdır. O kitabı okumayı öğrenmek onun sahayifinde görülen rengarenk rumuz ve temasili ta'bir ve tefsir etmek için en evvel herkese küşâde olan o kitab-ı azimüşşana tevcih-i nazar eylemek, mürebbînin başlıca vazifesidir. Zaten böyle yapmadıkça yaşamak mümkün değildir. Fakat usul ile yapmak ve kendi görüşümüzle ma'nâ çıkarmak bahsindeyiz!...

Yoksa bir balıkçının kendi hayatına, menfaatine taalluk eden ilmi ile bir hekimin, bir hey'et şinâsın, bir borsa spekülâtörünün, bir politikacının, bir tüccarın, (husûsî bilgi) leri arasında mahiyeten hiçbir farkı yoktur. Cümlesi de ba'zı ahvâl-i hâzıradan bir takım (ihtimâlât-ı âtiye) ye istidlâl edebilmek için evvelâ vukûat-ı câriyeyi müşâhadeye mecburdur;

Sonra silsile-i esbâbın cereyân-ı tabiîsini keşfe medâr olabilecek bir ip ucu bulmak için müşâhade ettiği hâdisatı muhâkeme etmek, onlara rabitalarına göre ma'nâ

vermek mecburiyetindedir. Fakat işin başı, sâha-i nazarda cereyan eden havâdisi evvel-be-evvel lâyıkıyla müşâhede edebilmektir. Alâim-i cevviyyeyi iyi müşâhede edebilen bir gemici ihtimalât-ı âtiyeyi daha iyi, daha doğru kestirebilir ve ona göre imkân dairesinde hazırlanır. Kezâlik bir takım vukûat-ı siyâsiye ve teşebbusat-ı iktisâdiyenin, ahvâl-i ticariye ve ahvâl-i nefsanîyenin i'vicâcâtıyla kazanç hirsının alâkalarını iyi tettebbu' eden ve derhâl ihtimalâtına infâz-ı nazar eyleyebilen bir (spektülâtör) i'tibâr-ı sarrâfiye arz olan çalkantıların cümlesinden de az çok istifade edebilir. İnsanlar için mümkün olabilen kehânet ancak budur. Bu da doğru ve dürüst bir müşâhede ile başlar. Alelittlak ilim ve şu'ûbât-ı fünûn hep bundan doğmuştur. İlim kitapları da hep müşâhede-ı sabıkaya âid kuyûd-ı müdevvene ve mazbutadan başka bir şey değildir.

İlim, ma'ba'düt - tabiâ ile alâkası olmadığını gereği gibi anlayıp ilân ettikten sonra daire-i salâhiyetini âlem-i hadisâta hasr etmiş ve insan için mümkün olabilen keşf-i istikbâl kudretini kâhinlerin elinden kat'iyen almıştır.

Terbiye-i zihniyede ilim tahsili mademki esastır. Çocuklara beyhûde nazariyât ve gayr-ı müsellemler farâziyattan hiç bahs edilmemelidir. Gençliğin mücerridâne istidadı pek azdır. (Ne yapalım?...Henüz kitap yazılmadı, basılmadı!) da demeyiniz. Tabiattan güzel, ondan mufassal, ondan mübeccel kitap var mı ki istiyorsunuz. Onu okumayı öğreniniz ve öğretiniz. Vaktim olsaydı sizlere bir sürü kâşif ismi zikrederdim ki bunların pek çoğu bizim anladığımız ma'nâda ve tarzda mektep terbiyesi bile görmemişlerdir.

Dağ başında tesadüf ettiği bir kayanın i'tikâlâtını müşâhede edip de ondan bir mühim ma'nâ çıkararak ve milyonlarca sene evvel vukûa gelmiş hadisât-ı arzîyeye dair bir fikir edinen nafiz-ün - nazar bir âlim, o fikri hangi matbu kitaptan okumuştur?!... Kitaplar ilimden sonradır...

Siz de öyle yapınız!... Ve iyi biliniz ki hüsn-i niyet, bilmem ne, muvaffakiyete yardım etmediği gibi, muvaffakiyetsizliğe karşı da mazeret olamıyor. Ondan sonra; iddiası bu kadar kolay, isbatı o kadar güç ve aynı zamanda pek ucuz olan o hüsn-i niyet herkeste vardır. Var olduğunu farz etmek bizce zarûrdir. Onun için terbiye bahsinde kâle bile alınmaz ve alınmamıştır.

Hekimlikte olsun, ticarete olsun, siyasette olsun, alâim ve hâdisât-ı hâzıradan, ihtimalât-ı âtiyeyi keşfedebilmeli ve ona göre istihzârâtda bulunmalıdır. Muvaffakiyet oradadır. O da - tekrar ediyorum - doğru müşâhedeyle alışmakla olur. Hüsn-i niyetin bu muvaffakiyette ne derece hüküm-sâz olduğunu ihtar için feylesof-ı meşhur Spenser'in getirmiş olduğu misâli irad edeyim: Müşârün ileyh:

"Selahiyesiz bir cahil, karnında sancıdan şikâyet eden bir hastanın haline - hüsn-i niyet ile - çâresiz olmak için kuvvetli bir müşîl verir de herifin ölümüne sebep olursa vелеde't-tahkik apandiste müptela olduğu ve bağırsakları delinip öldüğü tebeyyün ederse, tabii bir cahilin hüsn-i niyeti pek makul ve makbul bir mazeret teşkil etmez."

Diyor ki doğrudur.

Terbiye namına talebeyi koyun gibi gütmek lazım geldiğine dair beni ikna etmek mümkün olsa bile yine sözümde ısrar ederek der idim ki :Herhalde tabiatın sahâra (kırlar, çöller, sahralar) vadisinde güdünüz. Bari hava alırlar ve âsâr-ı hilkatı bizzat müşâhede ederler ki herhalde rutubetli yerlerde basma kitap okuyup geviş getirmekten iyidir.

İşte terbiye-i zihniye için hülâsaten fikrim budur; ve her zaman bu idi.

Rıza Tevfik, Feylesof ve Doktor
Nr.16 19 Kânun-ı evvel 1329 [1913], s.266-268

TALEBE DEFTERİ

— 2 —

Geçen nüshadan mab'ad ve son.

Terbiye-i ahlâkiyeye gelince, hiçbir şey söylememek evlâdır. Çünkü sözle, nasihatle te'min olabilecek şeylerden değildir. Hüsn-i ahlâk (hüsn-i muâşeret) dediğimiz saadet halin mükafâtıdır. Bu nimet asırlarca süren huzur, vicdân ve sulh-ı içtimâinin mizac-ı şahsî ve millîde tecelli eden berekâtındandır.

Dâimî kavgalar sebebiyle nifak içinde yaşamağa mecbur olanlar, evvelâ hukuk ve menâfi-i mütekâbile emrinde te'sîs-i muvâzene edebilmelidirler ki hiç olmazsa yek diğerlerini yermesinler. Eğer yermezlerse yavaş yavaş menâfi-i müşterekeleri, aralarında kavî bir râbita-i teâvün teşkil eder ve muamelât-ı nâsda, nezaket-i mukabele

- hiç olmazsa resmen- hüküm-fermâ olur. Bu kararı da başlangıç olmak üzere kâfidir. Avrupa'da en mer'î olan kaide bu resmî nezakettir, yoksa - kâmil adamlar müstesna tutulursa - dostluk sözünün ma'nâsı bizim tarz-ı telâkkîmizden pek o kadar âli değildir. Fazilet için de böyle !... Yalnız orada muvâzene-i hukuk ve menâfi-i muamelâtta nezaketi kaide hükmüne is'ad ettikten mâada, menâfi-i şahsiyenin daha çok ve daha sağlam olan revâbit-ı müteaddidesi de hamiyetin en doğru ma'nâ-yı siyâsiye ve içtimâyesini telkin edebilmiştir.

Şu mülâhazat-ı muhtasaraya nazaran ancak bir şey söyleyebileceğim. Belki herkesin hoşuna gitmeyecektir. Fakat söyleyeyim zirâ nasihatın bu hususta zerre kadar hükmü olmadığını ra'nâ bildiğim için sözümün o kadar te'siri olmayacağından eminim. Binâenaleyh söylemekte beis ve zarar yoktur.

Terbiye-i ahlâkiyeye bir zemin-i metin ihzâr etmek istiyor musunuz?... Öyle ise (kin), (intikam) öğretmeyiniz. Bir ecnebi düşman için olsa bile esâsen (kin) müstahsen bir şey değildir. Sâniyen (İnstintive) yani sevk-i tabii kabilinden bir histir. Onu öğretmeye hacet yoktur. Sâlisen icâbât-ı siyasiye ve içtimaiyeye göre düin (ebedî düşmanımızdır!) diye hedef-i intikam olarak gençliğin karşısına diktiğimiz bir düşman ile - yine o icâbât-ı siyasiye - bugün dost olmamızı tavsiye ediyor. Ve oluveriyoruz da!... Bu (opürtünizm) karşısında ebedî bir düşmana mâlik olabilmek şerefinden ilelebed mahrum kalacağımızı da nihayet anlıyoruz. Bu a'lâ; fakat o mezmûm ve mesmûm his kalıyor, sabit bir hedefi olmadığı halde (kin) vicdanımızda kuvvet-i hâkime olarak kalıyor; en ufak bir sadme ile de ateş alıyor ve zannederim harici bir düşmanı değil birbirimizi yakıyoruz; Ve en ma'nâsız vâsile yüz bin fenalığa sebep olabiliyor. Bir taraftan böyle bir hiss-i muzır ve mezmûm tavsiye edilirken, diğer taraftan nasıl fazâil-i ahlâkiye dersi verilir?... Benim i'tikadımca feza'il-i ahlakiyenin esâsı hemcinsine muhabbet ve hukukuna riâyettir.

Körükle alevlendirilen bu âteş-i kin karşısında, kuru, ruhsuz, yalancı, riyâkâr ahlâk kitapları kaç para eder?... Kavruluvermez mi?..

Düşmanlarımıza karşı hayât-ı millîye ve içtimâiyemizi muhafaza için böyle bir terbiye-i hissiyenin lüzûmu düşünülüyorsa, onun en iyi yolu yine Avrupalıca

düşünmek ve (Intérét bien entendu) prensibini tatbik edip menâfi-i milliyemizi adamakıllı mülâhaza etmek yolunu öğrenmektir. Hem de te'sîr-i hükmünden bir türlü kutulamadığımız (opürtünizm – oppurtunisme) icâbâtına da tevafuk eder bir terbiye-i hissiyedir. İşimize gelince düşman olur, menfaatimize muvâfık düşünce dost görünürüz ki bakılsa, yaptığımız da bundan başka bir şey değildir. O halde usûlüne tevfikten yapalım.

Şayan-ı dikkattir ki bu muzır (sentimentalisme) gençlerin terbiye-i siyâsiyesine dahi sî-i te'sîr etmekten hâfi kalmıyor, zirâ ahlâk-ı siyâsiye, ahlâk-ı umûmiyenin bir cüz'üdür.

Hasbe'l - merak bir çok şeyler okuyor ve sonra da düşünüyorum. Okuduğum şeylerin bende hâsıl edebildiği te'sîrat-ı mahsûsaya ölçüp tartıyorum. Şunu açıktan açığa i'tirafa cesâret ederim ki (vatanperverâne) olmak iddîasıyla yazılan ve kin ile mâlî ve mesmûm olan ma'hûd şiirler kadar fena, hastalıklı, ruhsuz bir şeyler ömrümde görmedim. Viktor Hugo'nun (Les Jours Bântâl) da (Rum Çocuğu) unvanlı meşhur manzûmesine benzetmek istediğim (Kin)i müstesna buldum. Bu manzûmede (Emin Bülend) Bey hakikat o türlü şiirlerin Türkçe'mizde bülend ve yegâne numunesini verebilmiş!... Fakat o kadar! Onun emsâli olmak üzere yazılmış bulunan bir çok şeyler o kadar illetli, o derece fenâ ki tarif edemem. Belki biraz daha iyileri vardır da ben göremedim. Fakat ne olursa olsun terbiye-i siyâsiyemiz için bu türlü manzumelerin faydasını teslim etsek bile, o fayda bir çok vezâif-i siyâsiye telkin ve ta'lim edildikten sonra tahakkuk edebilir. O vezâif niçin her şeyden evvel öğretilmiyor?...

Ben Avrupa'da müteaddid seyahatlerim esnasında dikkat ettim, pek genç talebe ve şâkirdân bile re'y vermesini, re'y toplamasını reis intihâb etmesini bilir. Memleketinin menâfini de pekâlâ bilir. Oyunlarda içtimalarda hep kaide bu usullerin kanûnî bir surette tatbikatına riâyet etmektedir. O derece mümârese edilir ki herkes daha henüz pek genç iken hukûk-ı esâsiyenin bir millet efrâdına tefevvüz ettiği haysiyeti, tahmil ettiği vezâifi öğrenmiş ve kendini bizzat idareye kesb-i isti'dâd etmiş bulunur. Ben bizde henüz böyle bir şey görmüyorum. En münevver gençlerimiz bile bir (ele başı) olmadıkça, kendi irâdât-ı müşterekeleriyle bir şey yapamıyorlar. Kendilerini bile bir hedef-i muâyene tevcîh edecek adam lâzım. Ya öyle bir adam bulunmazsa ne yapacaklar?... Başka bir yerden mi getireceğiz?...

Her halde fikrimi bir sözle telhis edebilirim. Bir milletin kendini muhafaza edip dâima koruyabilmesi için türlü türlü efkâr ve hissiyata mâlik olması lüzûmuna inananlardanım. O efkâr ve hissiyatın mahiyet-i asliyesine de nazar etmeyebilirim. Yalnız şu noktada musirrim ki o efkâr ve hissiyatı icâbat-ı menfaata göre efrâd-ı milletin kısm-ı münevveri bizzat hâsıl edebilmelidir. Makine gibi hareket etmemelidir. Asıl talebeye işin burası ta'lim edilebilmelidir.

Tabiatı tettebbu' etsinler fakat kendileri vâsiye, müdire muhtaç olmayarak tebâyi'-i eşyayı tettebbu' ve havadisi müşâhede edebilsinler. O vakit menâfi'-i hakikiyelerini daha iyi anlarlar ve müstakilen hareket ederler. Düşmanlarını dostlarını da fark ederler. Kin lâzımsa, kine muhabbet icâb ederse muhabbet göstermeyi de öğrenirler. Yoksa bir taraftan memleketimizi şiddetle bîzâr eden dargunlıklara çâresâz olmaya çalışırken, hedefi nâmuayyen bir kin ile vicdanları garib bir sûrette terbiye etmek mühlük bir tenâkuzdur...

(Talebe Defteri) nin bu tenakuza düştüğünü görmedim. Ve inşallah görmem de!... Hitab ettiği cemaat-ı şübbân içinde iyi bir gazetedir; daha iyi olmasını temenni ettiğim için bu sözleri söyledim. Çünkü bu gazeteyi ara sıra okuyorum.

Kâri'lerinin ma'neviyatına vukûf i'tibarıyla Çocuk Dünyası'nı her gazeteye fâik bulduğumu söylersem hulûs-kârlığa alışmadığımı teslim etmiş olursunuz.

Buna da sebep şudur ki Çocuk Dünyası muharrirleri içinde bihassa iki kişi var ki çocukluğun ruhunu, lisan-ı hissiyatını iyi biliyor. (Gök Alp)'ın yazmış olduğu (Ala Geyik) masalı büyük bir eser-i ma'rifet numunesidir. Bence ve sairlerince makbul olsun olmasın bir (ideal) telkin etmek için yazılmış olan bu eser lisanı, tavrı, edâsı i'tibarıyla küçük çocukların hayalini, hissini okşayacak ve zihin ve vicdanında izler bırakacak kadar iyi yazılmıştır, ben bile memnûnen okudum. (Alâeddin) imzasıyla ve âdi Türkçe yazılan vatan-perverâne çocuk şiirleri de pek güzeldir ve çocukluk çağına uyar ve yakışır (vatanperverane) şiirlerdendir.

Gençler için neşr olunan resâil-i mevkûte meyânında Talebe Defteri ile Çocuk Dünyası'ndan iyi ve kari'lerinin tabîne muvâfık gazete henüz görmedim. Temenni ederim ki bu gazeteler terakkî etsin ve nevâkısını ikmâl eyleyebilsin!...

Rıza Tefvik Feylesof ve Doktor

Talebe Defteri, Nr.17, 2 Kanun-i sâni 1329, s. 281,

283

ÇOCUK DÜNYASI

Çocuk Dünyası

Müdürü Beyefendiye,

Muhterem Efendim!

Medeniyet-i hazırada gazeteler pek mühim bir âmidir. Alelhusus terbiye-i içtimaiyeye – belki husûsat-ı sairâden ziyade – hâdim bir amildir. Bugün bunu herkes böyle bilir. Fakat herkesin, hatta gazetecilerin bile layıkıyla bilemediği bir şey var; o da, her gazetenin hitap ettiği cemaat-ı mahsûsanın mizacına ve hele menâfi-i sahihâ ve hakikiyesine göre tebligatta bulunabilmesidir.

Her sanatın, her mesleğin bir ilmî ciheti vardır; bir de artistlik marifeti vardır. Bu marifet deruhde edilen hizmeti hakkıyla ifa edebilmek için, malumattan ikdam ve elzendir. Bir gazetenin muvaffakiyeti de bu marifette izhar edebildiği kabiliyet nisbetindedir. İşte bu nokta-i nazardan gazeteleri ve gazeteciliği telakkî edince (Çocuk Dünyası) nı memleketimizde bütün gazetelere faik buluyorum, ve bunun içinde bu mecmua-yı nafiayı idare edenleri tebrik ediyorum.

Bu mülâhazatımı şifahî olarak bazı dostlarıma – bi'l - münasebe- beyan etmiş olduğum gibi, (Talebe Defteri) sahifelerinde de tahriren karine arz etmiştim; binaenaleyh bî tarafâne ve halisâne bir mütalaa olduğuna inanılır ümidindeyim.

Gazetenizin müdâvim kâriyelerinden bir kısmı da bizim ev halkıdır. Hem ben de beraber olduğum halde!... O takdirce arz edeceğim bazı mütalâatın tecarübe müstenid ve hamasiyat-ı hissiyeye mukarran bulunduğunu evvelce temin etmek isterim efendim.

(Çocuk Dünyası) nı niçin takdir ediyorum? İşte şimdî vereceğim tafsilat bu suale cevap teşkil edecektir.

(Medeniyet) sözünün mazmununu kısa bir cümle ile tayin etmek kolay değildir; çünkü câmi ül - kalam olan bu lâfzın manası, şahsî ve içtimâî, ahlakî ve akli, ticarî ve sınaî bil- cümle tekemmülât-ı beşeriyeyi şamilidir; hatta hayat-ı şahsiye ve içtimaiyenin bütün menafî ve merasidini, âmal ve mekâsidini de ihâta eder. Onun içindir ki mesela bir siyasiye göre zamanımız (umumî bir demokrasi) medeniyettir. Bir makine mühendisi nazarında (buhar medeniyeti) dir. İllâ ahir!... Bu iddiaların hepsi de - bir nokta-i nazardan - doğrudur. Sizler ki insaniyetin ümid-i istikbali demek olan mini miniler cemaatinin terbiye -i umumiyesine hâdim olmak vazife - i muhteremesi ile bir (Çocuk Dünyası) icat etmişsiniz ve bu hizmet-i fâhire ile , tabiat-ı tufûliyete hoş ayende bir tarz-ı amelî de icra etmek marifetini ibraz ediyorsunuz , eminim ki o (medeniyet) sözünün - pedagojik Pedagogique- mânasını bu hizmetinizle hüsn-i tefsir etmiş oluyorsunuz. Zira zamanın muasır olan bir mürebbîye sorulsa (medeniyetimiz, terbiye-i etfal ve hukuk-ı evlad medeniyettir) der idi. Filhakika yalnız bu nokta-i nazardan meseleyi telâkki etmekle kanaat eylesek bile lâakıl bir asırdan beri çocukların terbiyesi uğrunda insaniyet-i hâziranın sarf ettiği ihtimam ve bu himmetin verdiği semerât-ı meşkûre, medeniyet-i hâzıra ile medeniyet-i sâbikanın en mühim, en büyük ve en esaslı farklarından birini nazar-ı dikkate ibraz edebilir. Arada o kadar ciddî ve hafîr bir uçurum vardır.

Ben, Londra'da , Paris'te , Viyana'da hatta bu büyük merkezlerle nisbetle dördüncü derecede kalan bazı şehirlerde bir takım yerleri ziyaret ederken , her şeyden evvel çocuklara taalluku olan müessesat nazar-ı dikkatini celb etmişti. Yalnız oyuncak yapan fabrikalar o oyuncakları satan azim ve muhteşem mağazalar , (hukuk-ı effale riayet etmek hissini cemiyet-i hâzırada ne derece tekemmül etmiş olduğuna dair) insana bir fikr-i sarîh verir. Mektep rahlelerinin şekil ve ebadını, yahut ziyanın ne taraftan varid olması lazım geleceğini veyahut çantanın nasıl taşınması iktiza edeceğini düşünmek için meclisler teşkil eden âlim mürebbiler, bu meseleleri ciddî bir iş olmak üzere telakki eylemişler ve ahsen-i suret üzere halletmek için zekâ, irfan ve ömür sarf etmişlerdir. Bir büyük filozof, bir büyük mühendis , bir büyük âlim, kendince halli mültezem olan mesâl-i gamizaya ne derece ehemmiyet veriyor ise, mürebbiler kendi meselelerini telâkkide - ciddiyet itibariyle- onların hiçbirisinden aşağı kalmıyorlar.

Hem refah-ı hayat meselesinin yalnız şerait-i maddiyesini tahkik ile iktifa etmemişler. Çocukluğun tabiatını , mizacını , maneviyatını hakıyla tettebbu edip emr-i terbiyede tekâmül-i tabiiye yardımcı olmak istemişler. O kadar ki bugünkü felsefe-i terbiyede bu tahkikat bir ilm-i mâhsus olmuş ve o ilim , bir maksad-ı mukaddese vüsûl için en mühim vasıta olarak telakki edilmiştir.

Anlaşıyor ki zamanımızın medeniyeti emr-i terbiyede tabiat-ı tufûliyete karşı müstebidane davranmak hamakatinden kurtulmuş ve bilakis , kendinden bi - haber olan bir nevzadı , yavaş yavaş insan eden feyz-i azizinin kuvva-yı nâmiyesini kavaninini ve serairini keşfedip anlamak sevdasına düşmüştür. Tabiata karşı koymak değil , onun iktizasınca hareket ederek çocukluğu terbiye eylemek yolunu bulmuştur ki bu keşfin ne kadar büyük olduğunu muhtasaran tarif edemem. Yalnız şu kadar söyleyeyim ki terakkiyat-ı insaniyenin tarihi tetkik edilecek olursa görülür ki her şube-i ilim ve sanatta ve her hususta ciddî terakki , aynı hakikatın her sâha-i ilimde inkişafıyla başlamış ve bu terakkiyat-ı mütenevviyanın muhassalası kitle-i içtimaiyeye başka bir istikamet verebilecek kadar tesir gösterince yeni devri-

medeniyet tesis etmiştir. Senelerce imtidâd eden tettebbuâtıma binaen bu hükmü veriyorum ve zannederim ki doğrudur.

Pedagojiye gelince, onun terakkiyi aynı kanuna tabi bulunmuştur. (Tabîî, insanî ve tecrübî) olmadıkça fikirler zilâletten, çocuklar hakaretten, sefâletten azad olamamıştır. Lâkin, bilâkis terbiye bu hadd-i tekemmüle erince derhal psikoloji, sosyoloji, tarih, hıfz-ı sıhha ve hemen bilcümle ulûm ve fûnûn terbiyeye hadim olabilecek hakikatlar arz etmiş ve kavaidini tensik ve ikmâl eylemiştir. Bu da isbat ediyor ki ulûm ve maarif-i insaniyenin her şubesinde umde olan hakikat-i mühimmeyi keşf eder etmez terbiye-i fenni dahi âhenk-i ulûma dahil olmuş ve makul ve makbul olmak haysiyetini kazanmıştır. İşte zamanımız medeniyetinin saffet-i kâşifesi budur. Bu sıfatlar dahi eski medeniyetlerin en âlî, en müterakkî devrine zamanımızunki elbette fâiktir.

Düşünülün ki Yunan-ı kadîm ve Roma medeniyetleri pek büyük filozoflar, pek müdekkik âlimler, pek mühim adamlar yetiştirirken, çocuklar pederlerinin esiri sayılırdı; ve bir peder evlâdının hayatına kastedebilir de kanunen mes'ul olmazdı. Nasıl ki esareti, en hür fikirli filozoflar bile bir (müessesat-i tabiiye) olmak üzere telâkki ederlerdi. Hatta büyük (Perikles - Périclés) demokrasi hakkında o fevkalade nutkunu söylediği zamanlarda bile , yine her fert, cemaatin ve beldenin resmen ve kanunen esiri sayılırdı. Hürriyet hakkında da itikad-ı beşer bu merhalede durakalmıştı. Tekrar ediyorum: Bütün tasavvurları ile beraber zamanımız , medeniyetçe eski zamanlara elbette faikdir.

Muamelemizin bu teceddüde dahil olmamıştır diyebilir miyiz? Terbiye hakkındaki itikadında bu teceddüt-i muameleye tesiri olmamıştır! Diyebilir miyiz?

Ben zannedemiyorum ki bu suale evet! diyecek kadar garip fikirli ve terbiyeli bir adam bulunabilin!...Bana - tek bir sözle bu muamele farkının sebebini tayin et!- deseler , (alâka - Sympathice)!.. derim. Hakikat , bütün itikadımızı, muamelemizi değiştiren fûsunkâr kuvvet (alâka)dır. Bugün insaniyete, hele çocuklara her zamankinden ziyade alâkadârız. Onları yakından tanımak ve mizaçlarına, tabiatlarına riayet etmek sevdasına düşmüştür. Onlar hakkında bu muhabbeti samîm-i vicdanımızda duyuyoruz. Demek ki bizim çocuklarımıza muhabbetimiz , ecdadımızın evladına muhabbetinden hem biraz ziyadedir hem de biraz daha başkadır. İşte Çocuk Dünyası' nın bütün marifeti , bütün muvaffakiyeti bundadır, diyorum. Bu gazeteyi idare edenler yalandan yazmıyorlar; hakikaten çocukları gönülden seviyorlar. Tabiatlarını pek iyi biliyorlar. Çocuklar da o gazeteyi pek seviyor ve samimiyyen seviyor ki bu da tabii'dir!...

Çocukların dilinden anlamak, onlarla müsafaha edebilmek, tanışmak hiç kolay bir iş değildir ve o sevimli ve şirin kimselerle anlaşabilmek büyük bir bahtiyarlıktır. Fakat bu, ne ilim ile olabilir ne de şaka etmekle mümkündür. Hele zorla hiç kabil değildir. Çocuklarda fitrî ve fakat sevak-i tabiiyyenin cümlesinden keskin ve nâfiz bir his vardır ki onunla kendilerine yabancı veya munîs olan her şeyi bilhâfîs fark ederler. Hadis, insanda muhakemeye tekaddüm eder ve ondan fazladır. Çocuklara munîs olanlar onların lisan- ı vicdanîlerini, fitrat-ı samimiyyelerini bilenlerdir. İşte ben bu bilgiyi muharrirlerinizin başlıcalarında görüyorum. Zaten meşhur (pastaloci) nin dehası - ârî mânasıyla - alemde değil, ancak bu türlü bilgide tecelli etmişti.

(Hepimiz çocuk olduk , binaen aleyh hepimiz çocukluğu biliriz; bu tabiidir!) diye düşünenler yanlış düşünürler. Hepimizin çocuk olduğumuzda şüphe yok. Fakat o

devrin hissiyatını, temayülâtını, âmâl ve hevesatını , elhasıl bütün vücuh-ı tecellisi ile mahiyet-i hayatını olduğu gibi vicdanında zabt ve hıfz etmiş adam enderdir. Zira insanların pek azım bir ekseriyeti için devr-i tufuliyetin, hemen bil cümle tecelliyat ve ihtisasatı – mahv olmamış ise bile – sâha –i şuurdan muzmahil olmuş ve (inkonciant- gayr-ı müdrük) bir hale istihale etmiştir.

Ben kendi vicdanımı çok defalar istintak ederek kendi samim-i ruhunda tahkikat yaparım. Tecrübe ve tefehhüsâtıma binaen itiraf ederim ki benim çocukluğumdaki hissiyatım tamamıyla değilse de , külliyeti itibarı ile değişmiştir. Hele (hayatı münasebet – la vie de relation) ve (hayır ve şer) ve(hak ve batıl) , (hüsn ve kubh) hakkında hissiyatım ziyadesiyle başkalaşmıştır. Öyle buluyorum!... Evvelce beğenmiş olduğum şeylere , intihab ve tercih ettiğim arkadaşlara bakıyorum da kendi kendime güllüyorum , ne çocuk imişim!... Bana ve hayatıma tesadüf eden bazı vukuatı naklettikleri zaman , o vakitki cesaretime , yahut inadıma veya itikadıma hayret ediyorum; ve bugün kendimi yokladıktan sonra anlıyorum , teslim ediyorum ki ben hiç otuz sene evvelki Rıza Tevfik değilim!... Halbuki fitraten en az tahavvüle müstait olanlardan biri de benim!... Garibi şurası ki zaman ve mekan gibi katiyen tebeddül etmez zann olunan hakayık –ı hadisiye de bile min-vechin hissiyatımın sinle biraz değişmiş olduğunu hissediyorum: Siyaset âleminde geçirmiş olduğum beş sene, Gelibolu’ da Hamza Bey sahilinde yaşadığım bir seneden bana çok kısa ve azmış gibi geliyor. Vaktiyle nazarıma hayli geniş bir saha arz eden (pazaryeri) ni [Gelibolu’da] bundan üç sene evvel ziyaretimde pek küçük ve dar gördüğüme hayret ettim; halbuki hiçbir türlü tebdilata uğramadığı muhakkaktı!... Demek ki (mekan izafi) benim için bugün daha küçük bir saha-i nazardır. Hayalatım için de böyle!...

O halde ben çocukluğun tabiatını şimdiki halimi ni’yar addedersem elbet yanlış olur. Çocuk beni anlamaz ve benden zevk almaz. Benim için zarif , hoş , güzel gelen bir şey, bir fikir, çocuk için cansızdır; asamdır.

İşte onun içindir ki çocukların samimî dostu olmak ilim işi değildir, artistliktir. Hem büsbütün hususi bir nev – idir.

Teessüf ederim ki vakit müsait olmadı ve idarehanenizi, muharrirlerinizi tanıyamadım. Yalnız (Gök Alp) imzasıyla yazan Ziya Beyi tanımakla memnunum. Ziya Bey – evsaf – ı sairesinden kat – ı nazar – çocuk gönlünü tanımak ve lisanını bilmek itibarı ile hakikaten fevkalade bir kabiliyet ibraz etmiştir. Çocuklar için manzum masallar yazayım derken bazen ne kadar güzel şiirler yazdığını her kârî hatta bizzat Ziya Bey, benim kadar anlıyor mu bilmem ?!...

Şairliği pek maruf olmayan bu artist muharrir , bir maksada dahi hizmet etmesini pek iyi biliyor ve sezdirmeden o maksadı gönüllerde terviç ediyor. Çocukların hem saha-i hayaline , hem de saha-i hissiyatına öyle bir tohum bırakıyor ki ileride o dallı budaklı bir (ideal) olabilecektir . Bilhassa (Ala Geyik) masalı böyle kıymetli bir şiirdir.

Bu türlü eserleri nazmen , nesren , gazetenizde çoğaltmaya daima çalışınız . Vakıta yazılarınızın , heyet – i mecmuası itibarı ile , mahiyetine bir bakılırsa denilebilir ki masallarınızın emr – i terbiyede ancak tenmiye ve tahliye – i hayale hizmet ediyor ; bir de sosyolojik bir nokta – i nazardan millî bir ideal göstermek ve onu (mini mini) cemaatinizle beraber yaşatmak emeline büyük bir himmet sarf ettiğiniz zahirdir . Aninât – ı tarihiye bulmak ve hatta icat etmek , onlara muayyen ve mahsus ve canlı bir şekil ifade etmek gayretinde bulunduğunuz da aşîkârdır.

Bunların hepsini elzem ve terbiye – i içtimaiyemiz hevayicine muvafık buluyorum ; fakat yalnız bu kadarla iyi bir Osmanlı veyahut – isterseniz – (Türk vatandaş) yetiştirilemez sanırım . Makasid– ı içtimaiyenin tayin ve tervici için ; muhayile-i efdali teheyriç ve tenmiye için gösterdiğiniz muvaffakiyeti, ahlak-ı şahsiye ve içtimaiye hususunda da aynı derecede temine çalışırsanız, eminim ki o vakit bir (terbiye-i tama – integrale une éducation) ile çocukları hazırlayıp bir (millet), yekvücut bir millet tevhit edecek esbâb-ı manevîyi şimdiden tehiyye etmiş olursunuz efendim. Bu hususta benim temenniyatım sizinkinden az olmadığı için bu sözlerimi kemal-i hulûs ile nazar-ı dikkatinize havale ediyorum.

Sırf (recréatif) ve (narratif) olan mevzuata ve bazı masallara gelince, zannederim ki pek ciddi veyahut mücerred olması birinci şarttır. (Swift) in meşhur eserini nakletmişsiniz; gördüm. Suret-i zâhiresine nazaran bir masalı andıran bu büyük eser belki, bir istisna teşkil edebilir; ve çocuklar onda yalnız bir masal gördükleri için eğlenerek okurlar. Fakat bu gibi dâhiyâne kinâyeler küçük çocuklar için değil büyük çocuklar içindir. Ben (Swift) in eseri ile İngiliz filozof-ı meşhuru (Thomas Hobs- Hobbes) in (Leviatlar) arasında mahiyetçe, kinayece pek büyük fark görmem.

Bunlar gayet ince şeylerdir. Yalnız masal ciheti içinse , neden faraza Volter’in (Mikromega- Micromeg) sını da nakletmiyorsunuz?... Yahut (mitoloji) den hikaye tertip etmiyorsunuz?!!...Zannederim ki kinâyesinden sarf-ı nazar, hikâye kısmı bile çocuk zihni için fazla gelir. Herhalde sırf çocuklar için masal tarzında yazılmış ve aynı zamanda hayvânat ve alel umum tabiat için en mühim hakâyıkı (inconsciement) yani okuyanların haberi olmadan telkin edebilecek bir marifet ile hemen şairane bir üslûb-ı zarif ile yazılmış bir harikulâde kitap var; (Kingsle- Ch.Kingsley) nin dâhiyane bir eseridir. (Water Babies – Su bebekleri) diye meşhurdur. Ben İngiltere’de bu kitabın resimli bir nüshasını gördüm; dünyada bu kadar güzel bir kitap görmedim desem mübâlâ olmaz. Size onu behemahal tavsiye ederim. Onu okuyan müstaid ve müstesna doğmuş bir çocuk ise (Gote – Goethe) gibi hem şair hem de hekim olur.

Ondan maâda (Fairy Tales) yani (Peri masalları) nı da tavsiye ederim.

İşte efendim gazetenize ve deruhde etmiş olduğu hizmet-i fâhireye ait efkâr ve hissiyatımı size mümkün olduğu kadar izahatla ve halisane arz ettim. Muvaffakiyetinizi temenni ederim efendim.

Rıza Tevfik, 30 Kânun-ı sâni 1329, nr. 47 s. 3-7

Muhterem Üstâdımız,

Kadirşinaslığınıza, teveccühünüze teşekkürler ederiz irşâdât-ı üstâdânenizi harfi harfine tatbik edip Dünyamızı daha mükemmel bir hale getirmeye çalışacağımızı vaad ediyoruz. Bir iki nüsha sonra tavsiye buyurduğunuz (Water Babies) in tercümelerini neşre başlayacağız. Teveccüh-i hakîmânenizin “Çocuk Dünyası” hakkında müstakar ve payidar olmasını rica ederek muhterem ellerinizi öperiz üstâdımız!

Çocuk Dünyası Müdüriyeti

KAYNAKÇA

BÖLÜKBAŞI Rıza Tefrik, *Talebe Defteri*, nr.16, 19 Kânun-ı evvel, 1329, s.266-268. Talebe Defteri, nr.17, 2 Kânun-ı sâni 1329, s.281-283. Çocuk Dünyası 1, nr. 47, 30 Kânun-ı sâni 1329, s. 3 -7

ÇOCUK DÜNYASI 2, "Analara Babalara", nr.1, 14 Mart 1329, s.1-2
GÜREL Zeki – Tacettin Şimşek, "Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi", *Hece – Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, Ankara 2005, s.549-656

OKAY Cüneyd, *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, Kitabevi, İstanbul 1999, 232 S.

UÇMAN Abdullah. (2000). *Rızâ Tefrik'in Sanat ve Estetikle İlgili Yazıları*, İstanbul 2000, 232 S.

ÜNAYDIN Ruşen Eşref. (1985). *Diyorlar ki, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, Haz.Şemseddin Kutlu, Ankara 1985, 350 S.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE UMUTSUZLUK BAŞAÇIKMA TARZLARI VE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ

Yrd.Doç.Dr. Hikmet YAZICI
KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi, EBB, PDR Programı

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri, başa çıkma tarzları ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışmaya 345 öğrenci (kız =202, erkek = 143) katılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular; bireylerin umut düzeyi, başa çıkma tarzları ve problem çözme becerileri arasında negatif ya da pozitif yönde anlamlı ilişkiler olduğunu göstermektedir. Bunun yanında araştırmada bağımlı değişken olarak belirlenen başa çıkma tarzlarından; aktif planlama, dine sığınma ve duygusal kaçmanın diğer bağımsız değişkenlerce yordandığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Umut, problem çözme, başa çıkma.

ABSTRACT

The main aim of this study is to investigate the relationships between university students' hopelessness levels, coping behaviours and problem-solving skills. 345 students participated in the study (202 female, 143 male). Findings show that there are significant relationships, either positive or negative, among individuals' hopelessness levels, coping behaviour and problem-solving. Besides, it is determined that coping modes, such as active planning, devoting himself/herself to religion and emotional escape, specified as independent variables are elaborated regarding other independent variables.

Key Words: Hope, problem solving, coping.